

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Sharqshunoslik. Востоковедение. Oriental Studies

SHARQSHUNOSLIK
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ
ORIENTAL STUDIES

Jurnal websayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/os>AMIR TEMUR VA ALIBEK JONIQRUBONIY ALOQALARI TEMURIYLAR DAVRI
MANBALARI TAHLILI.*G'ayratjon Jumayev**Stajor-tadqiqotchi,**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**Toshkent, O'zbekiston**Email: gayratjonjumayev44@gmail.com**ORCID ID: 0000-0001-6742-587X*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Tus, Joni-Qurbani, Kalot, Bovard, Arghunshah, Khurosan, Iran, Mohan.

Annotatsiya: Amir Temur was a great phenomenal personality in our history, a strong political Man and a brave warlord who worked with a sharp mind and great intelligence for the foreseeable future. As a skilled warlord, he had gained immense prestige among his people, army, and emirs. With such wonderful qualities, sahibqiron founded a centralized state in Movarounnahr. In the history of our statehood, Sahibqiron Amir Temur on public administration had his own styles, directions, laws, which are still important in the study of these aspects of sahibqiron's activities and are waiting for his researchers. Amir Temur was a great military strategist and always the victorious commander in the wars. As a ruler who set himself the goal of building a huge empire, he was able to subjugate the Turkmen tribes who historically lived on the territory of such countries as present-day Turkmenistan, Afghanistan, Iran, Iraq and Syria. During the reign of sahibqiron Temür, the Turkmens, who contributed greatly to the Turko-Islamic culture, became a major military force under Temür's command. Temür was particularly infatuated with the Turkmen cavalry and used them in the front line in the war. However, there was some kind of conflict with the Turkmens during the Timur period. Among the causes of these conflicts were territorial disputes on the borders, the desire to share lands, wealth, and speak their word in governance. We, on the other hand, touched on the complex relations between Amir Temur and Alibek Joniurbani, which are cited in the sources about the relations of the Turkmens with the leader of

The Joni Qurban tribe Alibek, who was instrumental in the early political activities of Amir Temur in this article, and analyzed the data on their relationship described in various historical sources.

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN AMIR TEMUR AND ALIBEK JONIKURBANI IN THE SOURCES OF THE TIMURID PERIOD

G‘ayratjon Jumayev

Intern-researcher

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Tus, Joni-Qurbani, Kalot, Bovard, Arghunshah, Khurosan, Iran, Mohan.

– **Abstract:** Amir Temur was a great phenomenal personality in our history, a strong political Man and a brave warlord who worked with a sharp mind and great intelligence for the foreseeable future. As a skilled warlord, he had gained immense prestige among his people, army, and emirs. With such wonderful qualities, sahibqiron founded a centralized state in Movarounnahr. In the history of our statehood, Sahibqiron Amir Temur on public administration had his own styles, directions, laws, which are still important in the study of these aspects of sahibqiron's activities and are waiting for his researchers. Amir Temur was a great military strategist and always the victorious commander in the wars. As a ruler who set himself the goal of building a huge empire, he was able to subjugate the Turkmen tribes who historically lived on the territory of such countries as present-day Turkmenistan, Afghanistan, Iran, Iraq and Syria. During the reign of sahibqiron Temür, the Turkmens, who contributed greatly to the Turko-Islamic culture, became a major military force under Temür's command. Temür was particularly infatuated with the Turkmen cavalry and used them in the front line in the war. However, there was some kind of conflict with the Turkmens during the Timur period. Among the causes of these conflicts were territorial disputes on the borders, the desire to share lands, wealth, and speak their word in governance. We, on the other hand, touched on the complex relations between Amir Temur and Alibek Joniurbani, which are cited in the sources about the relations of the Turkmens with the leader of The Joni Qurban tribe Alibek, who was instrumental in the early political activities of Amir Temur in this article, and analyzed the data on their relationship described in various historical sources.

АНАЛИЗ ОТНОШЕНИЙ АМИРА ТЕМУРА И АЛИБЕКА ДЖОНИКУРБАНИ В ИСТОЧНИКАХ ТИМУРИДСКОГО ПЕРИОДА

Гайратжон Джумаев

Стажер-исследователь

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Тус, Джони-Курбани, Калот, Бовард, Аргуншах, Хорасан, Иран, Мохан.

Аннотация: Амир Тимур был большой феноменальной фигурой в нашей истории, сильным политиком, работающим с дальновидным остроумием и большим интеллектом, а также смелым полководцем. Он пользовался огромным авторитетом среди своего народа, армии и эмиров как искусный полководец. Обладая такими замечательными качествами, сахибкиран основал централизованное государство в Мавераннахре. В истории нашей государственности у Сахибкирана Амира Темура были свои методы, руководства, законы, касающиеся государственного управления, и сегодня изучение этих аспектов деятельности сахибкирана имеет важное значение и ждет своих исследователей. Амир Тимур был великим военным стратегом и неизменно побеждающим полководцем в войнах. Как правитель, поставивший перед собой цель построить огромную империю, он смог подчинить себе туркменские племена, исторически населявшие территорию таких стран, как современный Туркменистан, Афганистан, Иран, Ирак и Сирия. При сахибкиране Тимуре туркмены, внесшие значительный вклад в турецко-исламскую культуру, стали крупной военной силой под командованием Тимура. Тимур особенно доверял туркменской кавалерии и использовал ее на передовой в войне. Однако при Тимуре были некоторые конфликты с туркменами. Причины этих конфликтов включали территориальные споры на границах, земли, желание поделить свои богатствами и иметь право голоса в управлении. В этой статье мы рассмотрели сложные отношения между Амиром Темуром и Алибеком джоникурбани, описанные в различных исторических источниках, касающиеся отношений туркмен с вождем племени Джоникурбан Алибеком, которые сыграли важную роль в ранней политической деятельности Амира Темура.

KIRISH

Amir Temur hayoti va faoliyatida Joni-Qurboniy turkmanlari bilan bo'lgan munosabatlar muhim ahamiyatga egadir. Turkmanlarning bu toifasi O'g'uzlar, Saljuqiy davlati tarkibida G'arbiy Xuroson va Eron hududida joyashib, yashadilar. Bu hududlar hukmronlik va boshqaruv siyosatida turkman qabilalari

eskidan harbiy-siyosiy qudrat sohibi edilar. Xulokuiylar ulusida ham parchalanish, boshboshdoqlik yuzaga kelib, Elxoniyalar davlati inqirozga yuz tutgach, Joni Qurboniyalar sardori Arg'unshoh mustaqil davlat asoslarini quradi.

Mo'g'ullarga qarshi kurashib, Chig'atoy ulusidagi boshboshdoqlikni tugatib, mustaqil davlatini tuzgan Sohibqiron Amir Temur esa Eronda boshlangan o'zaro kurashlarni diqqat bilan kuzatib turdi. Sohibqiron bu hududlardagi asosiy harbiy-siyosiy kuch hisoblangan turkmanlar bilan qon-qarindoshlik aloqalarini ham bog'ladi. Amir Temurning o'zi va nabirasi Sulton Muhammad Mirzo Joniqurboniy hukmdorlarining qizlariga uylandilar. Bu bilan Amir Temur ushbu hududlar hukmronligidagi ligitimlikni ta'minlashni maqsad qildi. Biz ushbu tadqiqotimizda Amir Temurning Joni-Qurboniy sulolasi vakili bo'lmish Alibek bilan bo'lgan munosabatlarining manbalardagi bayoni bilan qiziqdik.

Turkman qabilasining sardorlaridan Alibek Joni-Qurboniy yoki Jovuni- Qurboniy Amir Temur iqtidorining dastlabki davrlarida, sohibqiron Temurning hayoti va shaxsiyati shakllanishida muhim ahamiyatga ega tarixiy shaxslardan biri bo'ldi. "Temur tuzuklari" asarining 1868-yil Tehron nashrida "Alibek Jun Qurboniy" (جون قورباتى) deb yozilgan. "Jun Qurbon yoki Jovun Qurboniy – turkman (tayfa) toifalaridan birining nomlanishi" deb izoh berilgan¹. Jovuni Qurboniy turkmanlari bizning fikrimizcha, turkmanlarning arg'un (arg'in) qabilasidan kelib chiqqan turkman urug'idir. Chunki, Alibekning otasi Arg'unshohning nomlanishi bizning bu fikrga kelishimizga sabab bo'lmoqda. Saljuqiylar, Elxoniyalarining ilk poytaxtlaridan biri bo'lgan Marvda turkmanlarning Joni-Qurboniy urug'i hukmdori Arg'unshoh turkman qabilalarini birlashtirib mustaqil davlatga asos soldi. U XIV asr 40-60-yillarida Xurosondagi Tus, Kalot, Obivard, Marv, Moxon va boshqa hududlarini egallab olgan turkman sardorlaridan edi. Arg'unshoh boshliq turkmanlar XIV asr o'rtalarida Elxoniyalar (Xulokuiylar, Mo'g'ullar)ning Eronda hukmronligi barham topgach, Xurosonni katta qismini o'z tasarrufiga kiritdi. Tus shahrini esa o'z mulkining markazi qilib oldi.

Arg'unshohning o'limidan so'ng, Xurosonning u egallagan qismida o'g'illari Muhammadbek (Tus va Bovard shaharlari) va Alibek (Moxon, Marv va uning atroflari) hukmdorlik qilgan. Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma" asarining "Alibek Joni Qurboniyning Husaynbek va hazrat Sohibqiron qilgan yamon harakotlar" bobida shunday bayon etilgan: "Ul vaqtdakim, Husaynbek va Sohibqiron Amir Temur Mahmudiy mavzeyida edilar Alibek Arg'unshoh Joni Qurboniy o'g'li alardan xabar topib, tutish uchun oltmish kishini yarog'lab, alarning boshiga yibardi. Alarni tutib Moxonga eltilar. Va bir qarong'u evdakim, to'la burga erdi, soldilar va ul evda necha kun giriftor erdi. Muhammadbek, Alibekning ag'osi erdi, chun ul yamon harakotidin xabar topdi yaqin bildikim, bu ishdin alarg'a oqibat zarar yetkusi turur. Tus jilg'asidin Husaynbek va hazrat Sohibqiron qilgan tuhfa yiborib, inisiga malomat qilib va ko'b mubolig'a qildikim, "Mening kishim senga yetgach, alarni qo'yib yuborgil va uzrxohlik qilg'il va alarning ko'ngullarini olib yaxshi siylag'il" Ammo Alibekka shaqovat pardasi ko'rur ko'zini yopib erdi, ag'osi nasihat qilg'an so'zni eshitmadi."²

Muiniddin Natanziyning "Muntaxab ut-tavorix" asarida Muhammadbekning inisi Alibekka chopar orqali yuborgan xatining mazmuni shunday keltirilgan: "Dunyo hodisalar maydonidir. Ulug' odamlar doimo balo o'qiga nishon bo'lishgan. Davlat va nekbat (kulfat) egizak holda yaratilgan. Nega oqil odamlar johillar shevasini tutib, oqibatni o'ylamasliklari kerak ekan? Ushbu kunda shundoq aziz mehmonlar, o'zing chaqirmasang ham, kutilmagan ne'mat kabi sening sarhadingga yetib kelgan ekan,

¹ Темур тузуқлари. Монография. /Масъул муҳаррир А. Аҳмедов.–Тошкент:Ўзбекистон, 2011.–Б14

² Шарафуддин Али Йаздий. Зафарнома: Мовароуннахр воқеалари: (1360-1370)// Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи ва нашрга тайёрл.: А. Аҳмад, Ҳ.Бобобеков; Масъул муҳаррир Б.Эшпўлатов; Нашрлар ва матбаачилар гуруҳи: И.Шоғуломов ва бошқ. – Тошкент: Шарқ, 1997.–Б. 184-185.

nega ularning ko'nglini ovlab, e'zoz-ikrom qilishga intilmaysan va nechun ularning majruh qalb yarasiga malham bo'lmaysan? Zinhor ularni aziyat bandida saqlama, balki aziz-u mukarram tutib, kechikkan uzringni aytishga shoshil! Ularni ozod qilgin va xohlagan joyiga ketaverishsin.”³

Sharafiddin Ali Yazdiy bayon etishicha, “Alibek badbaxtlig'idin ul tuhfalarkim ag'osi yibarib erdi, o'zi oldi va oltmish ikki kundan so'ng alarni chiqorib, oruq otlar va teva berib yibardi. Ul mahalda Muborakshoh Sanjariy'ga davlat madad qilib va saodat rafiq bo'lib, yaxshi otlar tortib xizmat qildi. Ul jihatdin ming mataba va ulug' mansablarga erishdi. Va hazrat sohibqiron ul otlarni Husaynbekka torttiq qildi.”⁴

Muborakshoh Sanjariy turkmanlarning sanjariy urug'idan bo'lgan turkman beklaridan Moxon kadxudosi, Amir Temurning eski do'sti bo'lib, Natanziyning yozishicha, amirlar Alibekning tutqunligidan qutulgandan so'ng, Muborakshoh Sanjariy amirlar oldiga kelib, bisotida neki bor bo'lsa, nisor etadi va o'zini aybdor his qiladi. Amirlarga aslaha, otlar va ozuqa beradi. Ittifoq bilan amirlar Garmsiri Hirmand sori boradi.

Amir Temur “Temur tuzuklari”da bu voqealarni shunday bayon etgan: “To'kal bahodir bilan jangdan so'ng, o'n kishi yetti otliq uch piyoda qoldik. Xorazm cho'llarida bir necha kun sargardon bo'lib yurdik. Kunlarning birida kech tushgach, qandaydir bir quduq boshiga kelib yetdim. O'sha kechasi piyoda yurgan uch nafar xurosonlik bevafoqlik qilib, otlarimizni minib qochdilar. Yettikishi to'rt ot bilan qoldik. Ahvolim juda og'irlashdi lekin ko'ngil to'q edi. Bu ishni chakki qilgan ekanman deb hech o'ksinmas edim. So'ngra, u yerdan ham ko'chdim. Shu vaqt Alibek Joniqurboniy yopirilib tepamga keldi. Meni hibsga olib, burgasi ko'p bir qorong'u uyga qamab qo'ydi. Bir necha kishini meni qo'riqlash uchun qoldirdi. Oltmish ikki kun tutqunlikda saqladi. Undan qutulish chorasini izlab o'z-o'zim bilan kengashdim va Tangrining inoyati yetib bahodirligim tutdi. Bilaklarim kuchi bilan soqchilardan birining qo'lidan qilichini tortib oldim-da ularga hamla qilgan edim, hammalari qochib qoldilar. So'ngra, to'g'ri Alibekning ustiga bostirib kirdim. Meni ko'rgach, nomaqbul ishidan pushaymon bo'lib, uzr so'radi. Otlarim, jabduqlarim va yaroqlarimni hozirlatib, menga bir oriq ot va bir qari tuya tortiq qilgan bo'ldi. Og'asi Muhammadbek menga atab yuborgan bir necha tuhfalarni ochko'zlik qilib o'ziga olib qoldi. So'ng, ketishimga ruxsat berdi.” Ushbu voqealarni “Temur tuzuklari”ni tarjima qilib, nashrga tayyorlagan olim Ashraf Ahmedov 1362-yilda sodir bo'lganini yozadi.⁵

Fasih Xavofiy (Xofiy) “Mujmali Fasihiy” asarida Hijriy 764-yil (1362-1363-yil) voqealar bayoni bobida Alibek Joniqurboniy haqida qisqa ma'lumot uchraydi: “Darvesh Aziz Juriyning qatl etilishi 18-rabi ul-avvalda (6-yanvar 1363-yilda) bo'ldi. U Hirotga malik Muizziddin Abulhusayn Muhammad Kartga qarshi yurush qildi. Lekin qo'shin unga bo'ysunishdan bosh tortdi. Xoja Najmiddin Ali Muayyad esa uni Sabzavorga qo'ymadi. Darvesh Aziz Juriy Iroqqa tomon yo'naldi. Xoja Najmiddin Ali Muayyad esa Siyohsher va Ali turkmanlarni ikki ming qo'shin bilan uning ortidan jo'natdi. Ular Darvesh Azizni qatl etishdi. Darvesh Aziz 10 oygina hukmronlik qildi. Undan so'ng, sarbadorlar davlati hukmronligini Xoja Najmiddin Ali Muayyad qo'lga oldi.”⁶ Ushbu voqealar bayonida Amir Temur va Amir Husaynning Seyistonga borgani va seyistonliklar bilan jangi yozilgan bo'lib, bundan ko'rinadiki, Alibek

³ Натанзий Муиниддин. Мунтахаб ут-таворихи Муиний: (Муиний тарихлари танланмаси) / форс тилидан тарж., сўз боши ва изоҳлар муаллифи Ф.Каримий; маъсул муҳаррир А.Ўринбоев. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011. – Б 104-106.

⁴ Шарафуддин Али Йаздий. Зафарнома: Мовароуннаҳр воқеалари: (1360-1370) // Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи ва нашрга тайёрл.: А. Аҳмад, Ҳ.Бобобеков; Масъул муҳаррир Б.Эшпўлатов; Нашрлар ва матбаачилар гуруҳи: И.Шоғуломов ва бошқ. – Тошкент: Шарқ, 1997. –Б. 189-190

⁵ Темур тузуклари. Монография. / Масъул муҳаррир А. Аҳмедов. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011. – Б 89.

⁶ Фасих Аҳмад Хавафи. Муджмал-и Фасихи. / Перевод., Д.Ю.Юсупова. – Тошкент: 1981. – С 144-145.

Joniqurboniy Sabzavor sarbador hukmdorlarining farmonlarini ham albatta, o‘z manfaati yo‘lida bajarib turgan. Chunki bu davrda Xurosonda ko‘chmanchi harbiy turkman qabilalari sardorlarining harbiy kuchidan Xurosonning Sarbadorlar, Kartlar va boshqa mulk hokimlari foydalanish ehtiyoji mavjud edi. Shuningdek turkman qabila sardorlarning o‘zi ham mulkgirlik va davlatxohlik manfaati yuzasidan boshqa mulklarga xavf solib turgan va o‘z davlatiga birlashtirgan. Ayni zamonda Sarbadorlar davlati amalda Joni-Qurboniy avlodlari tomonidan boshqarilardi.

Muhammadbek Joniqurboniy, Muborakshoh Sanjariy, Hoji Muhammad kabi turkman sardorlar va Xuroson maliklari Amir Temur va Amir Husaynning Movarounnahrda mo‘g‘ullarga qarshi kurashlaridan xabardor bo‘lib bunday harbiy sarkarda va davlat tuzuvchi hukmdorlarning istiqbolini yaxshi anglashgan.

Amir Temur 1367/68-yillarda Amir Husaynga qarshi harakat boshlaganida kuchliroq Amir Husaynga oz sonli askar bilan yurmasdan, askarlari bilan Burdoliqdan Amudaryoni kechib o‘tib cho‘lga kiradi. U yerdan Hirot maliki Muiziddin Husayn Kard va Muhammadbek ibn Arg‘unshoh (Joniqurboniy)ga elchi yuboradi. Garchi ularning bu ishga aralashmasliklari, yordam bermasliklari va ularning yordamiga ko‘z tikib bo‘lmasligini bilsa ham, elchi yuborishdan maqsadi ularni sinash va vaziyatdan boxabar bo‘lish edi.

“Mujmali Fasihiy”da Muhammadbek ibn amir Arg‘unshoh ibn amir Irdoy Gazan ibn amir Navro‘z ibn amir Arg‘un 1373-yilning shavvol oyida Tusda vafot etgani qayd etilgan.⁷

Yana bir jihat ushbu Joni Qurboniy turkman urug‘ining Amir Temur haramidagi vakillaridadir. Amir Temurning ikkinchi o‘g‘li Mironshoh Mirzoning onasi Menglibeka Og‘o Joni Qurboniy bo‘lib, Sohibqironning kanizaklari qatoridan amirzoda tug‘ilgach xotinlari qatoridan joy olgani hamdir.

Ustozimiz Xurshid Fayziyevning “Temuriylar saltanatida Shohruh Mirzoning o‘rni va uning tashqi siyosati” nomli dissertatsiyasida: “Amir Temur o‘g‘li Mironshoh tomonidan boshlangan janubi-g‘arbiy o‘lkalardagi, shu jumladan Xurosondagi harbiy harakat jilovini tezda o‘z qo‘liga olib, Xuroson egallangach, Mironshoh Mirzoni dastlab Xurosonga, keyinchalik esa, 1396 yili Ozarbayjonga hokim etib tayinlagan edi. Aytish mumkinki, Amir Temurning bunday siyosati doimo notinch bo‘lgan sobiq Xulokuiylar ulusida qattiqqo‘l, tajribali hukmdor bo‘lishini ta‘minlashga qaratilgan edi. Qolaversa, Amir Temur Xurosonda ma‘lum vaqt hukmronlik qilgan hamda o‘zi bilan harbiy yurushlarda birga yurib tajriba orttirgan, dushmanga ayovsiz munosabatda bo‘lgan o‘g‘li Mironshoh nomzodini ma‘qul ko‘rishi tabiiy edi.” – singari fikrni keltirib o‘tgan.⁸ Ushbu fikrga qo‘shimcha sifatida biz yuqorida ta‘kidlaganimizdek, Amir Temur Xuroson boshqaruviga legitim hukmdorni ya‘ni onasi tomonidan Joni-Qurboniy turkmanlariga borib taqaluvchi amirzodasi Mironshohni tayinlaydi. Mironshoh Mirzo turkmanlar uchun temuriy shahzodagina emas, balki, Xuroson boshqaruviga haq-huquqli Joni-Qurboniylarning ham vakili, turkmanlarga jiyani ham edi. Amir Temur saltanatning Xuroson va g‘arbiy mulklari boshqaruviga nafaqat qattiqqo‘l, harbiy mahoratga ega farzandini balki, ushbu hudud hokimlari bilan teng huquqli amirzodani tayin etdi. Amir Temurning bu siyosiy strategiyasi bu hududlarda hukmronlik qilish legitimligini ta‘minlar edi.

1380-yilda Sharafiddin Ali Yazdiy ma‘lumotiga qaraganda, Amir Temur bahor oyining boshida qurultoy o‘tkazishini aytib, Hirot maliki G‘iyosiddinga elchi jo‘natadi. Malik esa elchilarni yaxshi kutib olib, vaqtni cho‘za boshlaydi, ishni paysalga sola boshlaydi. Elchilar Samarqandga borib malikning bu fe‘lini sohibqironga sharhlab beradi. Shu mahalda: “Alibek Joniqurboniy sohibqiron mulozamatiga

⁷ Фасих Ахмад Хавафи. Муджмал-и Фасихи. / Перевод., Д.Ю.Юсупова. – Тошкент: 1981. – С 134-137.

⁸ Файзиёв.Х.Т. Темурийлар салтанатида Шоҳрух Мирзонинг ўрни ва унинг ташқи сиёсати. Диссер. – Тошкент. – Б 94-96.

keldi: bovujud ulkim, andin gunohlar zohir bo'lib erdi. Sohibqiron ul harakotlarni xotiriga kelturmey, inoyat va shafqat aning haqqida qildi. Va aning qizini amirzoda Muhammad Sul-ton uchun qalinliq qildi va necha kun to'ylar tortib, anga ot mindirib hil'atlar kiydurdidi. Xuroson bormoq uchun aning bila kengashti va muqarrar mundoq bo'ldikim, avval bahorda hozir bo'lg'ay, to ittifoq bila Xurosong'a borg'aylar. Alibek bu ma'nini qabul etib, sohibqiron yana anga inoyatlar qilib ijozat berdi.”⁹

1381-yil boshida Amir Temur Eron va Xuroson viloyatlariga yurush boshlab Xuroson hukumatini va 50 qo'shinni (besh ming askar) o'g'li amirzoda Mironshohga topshiradi.

“Xutning o'n beshida Alibek Joni Qurboniy Sohibqiron dargohiga elchi jo'natib, o'zi mutavajjih bo'lib kelsalar banda xizmatiga bel bog'lab g'achirchi (yo'l boshlovchi) bo'lurman”– deydi. 1381-yil bahorida Mironshoh Mirzo Hirotda yurush qildi. Alibek elchilari kelib, belgilangan vaqtda Murg'ob daryosi bo'yida lashkari bilan Sohibqironga qo'shilishini ma'lum qiladi. Amir Temur elchilarni ortiga qaytarib Xuroson fathini davom ettiradi. Alibek va'dasiga hiyonat qilib kelmaydi. Sohibqiron esa bunga e'tibor qilmasdan Fushanj qal'asi qamalini boshlaydi.

Nizomiddin Shomiyni yozishicha, Amir Temur Fushanj qal'asidan ko'nglini jam qilgandan so'ng, amir Jahonshohni qo'shinga manglay etib, Sabzavorga yuboradi. O'zi esa Niso va Kalot tomon yuradi chunki, Alibek bilan bo'lgan voqealar uning xotirasida saqlanib turgan edi.¹⁰

Sharafiddin Ali Yazdiy esa bu voqaeni shunday bayon etadi: “Sohibqiron amir Jahonshoh Jakuni cherik bilan Nishopurga yibardi. O'zi Alibek jihatidan Kalot va Tus sori tavajjuh qildi. Alibek Joniqurboniy Sohibqiron kelayotganini eshitib, qo'rqunchga tushib, chorasiz Amir Temur huzuriga keladi. Sohibqiron yaxshi qarshilab, unga lutf-u karam ko'rsatadi”.¹¹

1382-yilda Amir Temur to'ng'ich qizi Og'abegim (asl ismi Tag'ayshoh)ning vafotidan so'ng, Samarqandga Sabzavordan Xoja Najmiddin Ali Muayyad Sabzavoriydan elchilar keladi. Elchilar Alibek va Mozandaron hokimi Valibek ittifoq tuzib, Valibek qo'shin tortib Sabzavorga hujum qilgani va Xoja Najmiddin Ali Muayyad bilan jang boshlagani xabarini yetkazadi. Tarixchi Xondamir “Habib us-Siyar” nomli asarida shunday keltiradi: “Hijriy 784-yil shahrivar oyining boshida Sohibqir

Xuroson tomon yurush boshladi. Buxorodan o'tlanib, Amudaryodan o'tdi. Moxon yo'lidan o'tib, Alibek o'g'uzning qarorgohi Kalotga yaqin tushdi.”¹²

Sharafiddin Ali Yazdiy “Zafarnoma”da bunday yozadi: “Sohibqiron Kalot qal'asiga kelib tushgach, Amirzoda Mironshohkim Saraxsda erdi, kelib hazratqa qo'shuldi. Malik G'iyosiddin cherik bilan Hirotdan keldi. Alibek Joniqurboniy sohibqiron kelishidan avval, ahli-ayolini va gala-qarosini Kalot hisoriga qo'yub erdi. Sohibqiron qarindoshliq haqqini saqlab andoq etmadikim, aning viloyati xarob bo'lg'ay. Anga kishi yibardikim, “Mendin qo'rqub qal'aga kirib turur. Emdi taraddud qilmay

⁹ Шарафуддин Али Йаздий. Зафарнома: Мовароуннахр воқеалари: (1360-1370)// Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи ва нашрга тайёрл.: А. Аҳмад, Ҳ.Бобобеков; Масъул муҳаррир Б.Эшпўлатов; Нашрлар ва матбаачилар гуруҳи: И.Шоғуломов ва бошқ. – Тошкент: Шарқ, 1997. –Б. 188-189.

¹⁰ Шомий Низомиддин. Зафарнома / Форс тилидан ўгирувчи Ю. Ҳакимжонов; Таржимани қайта ишлаб нашрга тайёрл. ва масъул муҳаррир А. Ўринбоев. Изоҳлар ва луғатларни тузувчи Ҳ.Кароматов (географик номлар изоҳи О. Бўриевники). Ҳофизи Абрунинг “Зафарнома”га ёзган “Зайл”и – (“Илова”)ни форсийдан ўгирувчи ва изоҳларни тузувчи О. Бўриев. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996. – Б 128-130.

¹¹ Шарафуддин Али Йаздий. Зафарнома: Мовароуннахр воқеалари: (1360-1370)// Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи ва нашрга тайёрл.: А. Аҳмад, Ҳ.Бобобеков; Масъул муҳаррир Б.Эшпўлатов; Нашрлар ва матбаачилар гуруҳи: И.Шоғуломов ва бошқ. – Тошкент: Шарқ, 1997. –Б. 188-189.

¹² Хондамир Ғиёсиддин. Ҳабиб ус-сияр фи ахбори афроди башар: (Башар аҳли сийратидан хабар берувчи дўст) / Форс тилидан таржима, муқаддима муаллифлари Ж.Ҳазратқулов, И. Бекжонов. – Тошкент: Ўзбекистон, 2013. –Б 220-222.

bizning sori kelgil! Agar kelmasang, har nakim bo'lg'ay, gunohi o'z bo'yungga bo'lg'usidir." Alibekka azaldan nekbat nasib bo'lg'on erdi. Ul nasihat anga issiq qilmadi. Kalotning berkligiga mag'rur bo'lib, sohibqiron qoshiga kelmadi. Amir Temur Obivardga taalluqli Garanga kelib tushdi. Cherikka "Valibekning boshiga Mozandaronga borurmiz!" deb ovoza solib, Kalot sori yurdi. Alibek va anga tobe kishilar xotirlarini jam etib, dedilarki "Sohibqiron Mozandaronga ketti." Qo'y, ot va tevalarini hisordin chiqarib o'tloqqa qo'ydi. Amir Temur lashkari kelib mollarni surub ketdilar. Sohibqiron Kalot darvozasiga kelib tushdi. Kalot darvozasi Chahordah jihatidan mashhur turur. Amirzoda Mironshoh darvozayi Dahchaga tushdi. Amirzoda Ali (Amir Temurning qizining o'g'li) Bahra guzariga tushdi. Amir Hoji Sayfuddin Darbandi Arg'unshohga tushdi va amirzoda Umarshayx ham yana bir darvozaga tushdi. Alibek bu cherikni ko'rib, qo'rqub, uzr-u niyoz va tazarru bilan arzdosht qilib yubordikim, "Yamon harakatimdin tavba qildim. Ishimdin uyotlig' bo'libturmen. Hazrat lutf qilib, darvozaga yaqin kelib tursunlar, to men chiqib, alarning ayog'in o'pub, ko'zimga surtayim." Sohibqiron kamoli marhamatdin so'zini qabul qilib, besh kishi bila hisor eshikiga bordi. Ul hisorning bir yo'li bor erdi, asru tor va ingichka. Alibekka ma'lum qildikim, sohibqiron oz kishi bila kelib turur. Aning yana badbaxtlig'i va shaytonning vasvasasi ko'ngliga tushub, xotiriga kechdikim, makr qilg'ay. Bir jamoat badkirdorni kamonlarda qo'ydikim, mahal topqonda ishlag'aylar va o'zi ahdiga vafo qilmay hisordan chiqmadi. Sohibqiron aduvgozga kelib, ko'p turub ko'rdikim, Alibek so'ziga vafo qilmadi, yondi." Alibekning odamlari Sohibqiron va odamlariga u tor yo'laklar ustidan tog'lik tepasidan o'q va toshlar yog'diradi. Lekin Amir Temur u yerdan sog'-salomat chiqib yeriga keladi.

Alibekning makr qilganini ma'lum qilib, g'azablanib, "Urush solsinlar!!!" deb buyuradi.¹³

Sharafiddin Ali Yazdiyning ma'lumotlariga qaraganda, "Sohibqiron lashkaridan har kishi o'z turgan yeridan ilgari borib urush soldi. Bir jamoat markitdin va badaxshoniylardind, alar tog' ichida o'sgan kishilar edilar va har biri yuruda kaklikdan o'zar edilar, alarga hukm bo'ldikim, "Tog' ustiga chiqsunlar!" ular kechasi tog' ustiga chiqib naqqora va nafir chaldurub suron soldilar." Amir Temur sarkardalaridan Oq Temur va Iygu Temurni bahodirlarga rahbar qilib, Bahra yo'li bilan markit va badaxshoniylar keynidan yuboradi. Ular tog' kamariga chiqadilar. Oq Temur u yerdagi dushmanlarni surub, ularning qal'asiga chiqadi. Iygu Temur shu yerda o'ldiriladi. Bahodirlar esa dushmanni quvlab, tog' ustiga chiqadilar. "Zafarnoma"da Sharafiddin Ali Yazdiy shunday yozadi: "Umar Abbos va Mubashshir necha kishi bilan ilgari borib, tog' kamaridan chiqib turdilar va dushman bu holni ko'rub, qo'rqub omonlik tiladilar Alibek yana zor-u tazarru qilib, hazrat sohibqiron qoshiga kishi yibarib dedikim, "Lutf qilib tog'ga chiqqan kishilarni qaytarsunlar. Men tonglasi bandaliqqa kelayim". Ontlar ichib beklardind Nekro'zbek va Muhammadshayx Hojini yibardi va o'z qizirikim, amirzoda Sulton Muhammadning qalinlig'i (qallig'i) erdi yubordi. Alar kelib adab bilan yukunub, Alibek so'zini arzdosht qildilar. Yana sohibqironning lutfu karami qo'ymay buyurdikim, "Cherik qaytsun!" Barcha beklar va bahodurlar qaytib xizmatga keldilar. Tonglasikim, hazrat sohibqiron davlat va saodat bila, Kalot darvozasiga bordi. Alibek zaruratdan chiqib keldi va hazratning ayog'ini o'pub, gunohidin uzr qildi. Hazrat gunohidin kechib, uzrini qabul qildi. Ul uzr bilan dedikim: "Bugun mulozimatdin meni mu'af tutsunlar. Tongla mulozimatga kelayim" – Sohibqiron aning so'zini qabul etib, unga ijizat berib, o'zi qaytib, yurtiga kelib tushdi. Alibekning zavol kuni axshomig'a yetib erdi va baxt andind qaytib erdi, ani qo'ymadikim, tuz yo'lida borg'ay; yana yamon andisha ko'ngliga tushib, ul yerlarkim cherik chiqib erdi, barchani berkitdi va ahdini sindirub yog'iy bo'ldi". Undan keying voqealarni Sharafiddin Ali Yazdi

¹³ Шарафуддин Али Йаздий. Зафарнома: Мовароуннахр воқеалари: (1360-1370)// Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи ва нашрга тайёрл.: А. Аҳмад, Ҳ.Бобобеков; Масъул муҳаррир Б.Эшпўлатов; Нашрлар ва матбаачилар гуруҳи: И.Шоғуломов ва бошқ. – Тошкент: Шарқ, 1997. –Б. 188-189.

shunday yozadi: “Hazrat sohibqiron o‘n to‘rt kundan so‘ng, Qahqa (Qahqaha) hisorig‘a Bovard va Kalotning orasidadur va xarob edi. Imorat qilmoqqa farmon berdi. Lashkar ikki kunda u yerni ma‘mur etdi. Va Hoji Xoja ibn Tuzakni bir jamoat bahodurlar (besh yuz piyoda askar) bilan u yerda qo‘ydilar. Suyurg‘atmishxon va amirzoda Ali va Shayx Ali Bahodurlarni o‘zga yo‘ldin Kalot muhofazasiga ta‘yin qildirdikim, qal‘aga kishi kirolmag‘ay va chiqolmag‘ay. Yo‘llarni berkitib andoq ettilarkim, hech kishi u yerga bora olmasin. ”

Alibekni qamalda qoldirib, Amir Temur Tushriz qal‘asini egallab, Mozandaronga yo‘l oladi u yerning Shosmon mavzeyiga kelib tushganda, Shayx Ali Bahodurdan xabar keladi. Ushbu xabar Sharafiddin Ali Yazdiy shunday bayon qiladi: “O‘shul mahal xabar keldikim, Shayx Ali Bahodur tog‘ yo‘llarini yaxshi tahqiq qilib, bir kecha o‘z navkarlari bila Kalot hisoriga chiqib turur. Ul kecha qarong‘uliy jihatdan yo‘lni g‘alat qilib, bir bek kamarg‘a chiqib turg‘on emish. Dushmanlar voqif bo‘lib, yo‘llarni tutub, urushub tururlar. Bahodurning kishilari tirkashlarida o‘q qolmag‘an turur va yigitlardan ko‘p kishi talaf bo‘lib turur. Ammo o‘zga bahodurlar xabar bilib kelib, ul yerdin qolg‘on yigitlarni chiqarib tururlar. Ammo Alibek bila Shayx Ali Bahodur bir-birini ko‘rub, ahd qilib, yarashib tururlar. Va Alibek Shayx Ali Bahodurni tushurib yaxshi xizmat qilg‘an turur va holo kecha-kunduz bir-biriga musohib turur. Va Alibek umidi ul tururkim, hazrat gunohidan kechkay. Hazrat bu xabarni bilib, Mozandaron hokimi bilan yarashib, yondi (qaytdi). Shumulqon va Jarmiqlon yo‘ldan o‘tub, Radkon murg‘zorida tushdi. Ul yerda Shayx Ali Bahodur Alibek Joniqurboniyini qilich va kafan bilan kelturub, qonini tiladi. Hazrat yana marhamat va lutf qilib, gunohidin kechdi va lutfu inoyat aning haqida qildi va Radkonni anga suyurg‘al berdi va Sabzavorni Ali Muayyad Sarbadolg‘a berdi va farmon bo‘ldikim, “Malik G‘iyosiddinni o‘g‘lon ushog‘i bila Alibek taqi o‘g‘lon ushog‘i bila Samarqand sori borsunlar” va Joniqurbon elini beklariga ulashturdi va barchani xona-ko‘chi bila Samarqandga yibardi. ”

Muiniddin Natanziyning “Muntaxab ut- tavorix”ida Joni Qurboniy elining ko‘chirilishi boshqa holat sababidanligi qayd etiladi: “Ittifoqo o‘sha yili (1382-1383-yillar) Kalot tog‘ida juda og‘ir vabo tarqaldi va joniqurbon qavmining aksariyati qirilib ketdi. Alibek zarurat yuzasidan Shayx Ali bahodirni vosita qilib, dargohga keldi. Amir Sohibqiron uning gunohidan o‘tdi, ammo bundan so‘ng, bu qavmning urug‘ini Kalotda qoldirmay, Samarqandga ko‘churdi. Sohibqiron qaytayotganda. Malik G‘iyosiddin Pir Alining ham xatti-harakatlaridan ulug‘ to‘raga muvofiq tarzda hayot kechimayotganligidan voqif bo‘lib, uni ham farzandlari bilan ko‘chirtirdi.”

Sharafiddin Ali Yazdiyning yozishicha, Amir Temur Xurosondagi muxoliflari dag‘dag‘asidan qutilgach, poytaxt Samarqandga yo‘l oladi. Ketish oldidan Xuroson viloyatiga Mironshoh va uning kishilarini dorug‘a va hokim qilib tayinlaydi. Samarqandga kelib, Alibek Joniqurboniy hamda Malik G‘iyosiddin Pir Alining o‘g‘li G‘uriybek va inisi Muhammadbekni Andijonga Umarshayx Mirzo qoshiga yuboradi. Joniqurboniylarni esa Toshkentga yuboradi (surgun qiladi), Malik G‘iyosiddin Pir Alining yana bir o‘g‘li Pir Muhammadni esa Samarqandda saqlaydi. Amir Temur G‘uriylarning Hirotdagi tug‘yonidan so‘ng, Malik G‘iyosiddin Pir Alini Samarqandda ark ichida mahbus etib, Andijonda Malik G‘iyosiddinning inisi Malik Muhammadbekni, o‘g‘li G‘uriybek va Alibek Joniqurboniyini qatl ettiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, shimoliy va g‘arbiy Xurosonning nufuzli turkman urug‘laridan biri bo‘lgan Joni Qurboniy turkmanlarining beklaridan Alibek Amir Temur shaxsiyatining shakllanish bosqichida muhim o‘rin tutdi. Tarixda buyuk shaxslar hayotida o‘xshashliklar yoki tarixiy takrorlanishlar bo‘lib turadi. Bunga misol sifatida, Chingizxonning barcha harbiy g‘alaba va maqsadlari Xitoydagi tutqunlikdan so‘ng, aniq belgilangani singari, Amir Temurning ham Alibek turkman tomonidan tutqunlikka solinishi, uning shaxsiyatida va keyingi harbiy muvaffaqiyatlarida muhim rol o‘ynaganini

keltirish mumkin. Binobarin, Amir Temur mard, bahodir, tadbirli sarkarda va odil hukmdor edi. Bu uning Alibek Joni-Qurboniy bilan bo'lgan munosabatlarida ham namoyon bo'lib turibdi. Amir Temur o'zini tutqunlikda saqlagan, va'dasida turmagan, hayotiga qasd etib o'ldirishni ko'zlagan Alibekni kechirib, unga marhamat, lutf-ehsonlar ko'rsatib, qarindoshlik rishtalarini mustahkamlagan hukmdor edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sharafuddin Ali Yazdiy. Zafarnoma: Movarounnahr voqyealari: (1360-1370) // So'z boshi, tabdil, izohlar va ko'rsatkichlar muallifi va nashrga tayyorl.: A. Ahmad, H. Bobobekov; Mas'ul muharrir B. Eshpo'latov; Nashrlar va matbaachilar guruhi: I. Shog'ulomov va boshq. – Toshkent: Sharq, 1997. – 384 b.

2. Shomiy Nizomiddin. Zafarnoma / Fors tilidan o'giruvchi Yu. Hakimjonov; Tarjimoni qayta ishlab nashrga tayyorl. va mas'ul muharrir A. O'rinboyev. Izohlar va lug'atlarni tuzuvchi H. Karomatov (geografik nomlar izohi O. Bo'riyevniki). Hofizi Abruning "Zafarnoma"ga yozgan "Zayl'i – ("Ilova")ni forsiydan o'giruvchi va izohlarni tuzuvchi O. Bo'riyev. – Toshkent: O'zbekiston, 1996. – 528 b.

3. Natanziy Muiniddin. Muntaxab ut-tavorixi Muiniy: (Muiniy tarixlari tanlanmasi) / fors tilidan tarj., so'z boshi va izohlar muallifi G'. Karimiy; ma'sul muharrir A. O'rinboyev. – Toshkent: O'zbekiston, 2011. – 264 b.

4. Xondamir G'iyosiddin. Habib us-siyar fi axbori afrodi bashar: (Bashar ahli siyratidan xabar beruvchi do'st) / Fors tilidan tarjima, muqaddima mualliflari J. Hazratqulov, I. Bekjonov. – Toshkent: O'zbekiston, 2013. – 1271 b.

5. Fasix Axmad Xavafi. Mudjmal-i Fasixi. / Perevod., D. Yu. Yusupova. – Toshkent: 1981. – 345 s.

6. Temur tuzuklari. Monografiya. / Masul muxarrir A. Axmedov. – Toshkent: Uzbekiston, 2011. – 184 b.

7. Fayziyev. X. T. Temuriylar saltanatida Shohrux Mirzoning o'rni va uning tashqi siyosati. Dissert. – Toshkent. – 194 b.

8. Jumayev. G. I. Description of military titles in sources of the Timurids period. 6 th International Congress on life, social, and health sciences in a changing world Congress Book – Istanbul, Turkiye: 2022. – P. 1038-1040.

9. Jumayev. G. I. Amir Temur markazlashgan davlat asoschisi. Sohibqiron Amir Temur tavalludining 686 yilligiga bag'ishlangan "Amir Temur Buyuk sarkarda va davlat arbobi" mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi universitetining Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallar to'plami. – Toshkent: 2022. – B. 78-91.

10. Uvatov. U. M. Sohibqiron arab muarrixlari nigohida. – Toshkent. Sharq – 160 b.